

KRZYSZTOF BIERWIACZONEK

SPOŁECZNE ZNACZENIE
MIEJSKICH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2016

Spółeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych

NR 3506

Krzysztof Bierwiazzonek

Spółeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2016

[Kup książkę](#)

Redaktor serii: Socjologia
Wojciech Świątkiewicz

Recenzent
Marian Malikowski

Spis treści

Wprowadzenie	7
-------------------------------	----------

Rozdział 1

Miasto i przestrzeń publiczna w perspektywie kulturalistycznej	15
Miasto	16
Miejska przestrzeń publiczna	20
Dostępność przestrzeni publicznej	21
Przestrzeń przyciągająca	25
Estetyka przestrzeni	28
Konfrontacja z innymi w przestrzeni miejskiej	31
Przestrzeń działań i aktywności	33
Poczucie bezpieczeństwa	38
Własność – cecha kluczowa czy nieistotna?	41
Definicja i typologia miejskiej przestrzeni publicznej	42
Kilka refleksji wokół pojęcia miejskiej przestrzeni publicznej	44
Przestrzeń publiczna – perspektywa instytucjonalna	47

Rozdział 2

Doświadczenie miejskiej przestrzeni publicznej	51
Zmysłowe doświadczenie przestrzeni	52
Poznanie przestrzeni i jego konsekwencje	55
Doświadczenie przestrzeni w wybranych tekstach polskiej socjologii kulturalistycznej	70

Rozdział 3

Zagadnienia metodologiczne pracy	77
Doświadczenie przestrzeni publicznej jako problem badawczy	78
Wywiad kwestionariuszowy jako technika w badaniach kulturalistycznych	82
Dobór i charakterystyka próby badawczej	83

Dygresja o wytwarzaniu przestrzeni publicznych w badanych miastach	87
Jastrzębie-Zdrój	88
Tychy	93
Żory	100
Wykraczając poza studia przypadków	108
 Rozdział 4	
Spółeczna identyfikacja najistotniejszych przestrzeni publicznych	113
 Rozdział 5	
Aktywności w miejskiej przestrzeni publicznej i ich kulturowe uwarunkowania	131
Chaos zorganizowany – normatywne uwarunkowania aktywności w miejskiej przestrzeni publicznej	132
Sposoby społecznego użytkowania wybranych miejskich przestrzeni publicznych . .	139
Między festynem, procesją religijną a absentyzmem obywatelskim	149
Potrzeby zaspokajane przez miejską przestrzeń publiczną	154
 Rozdział 6	
Przestrzeń publiczna jako wartość przestrzenna	163
 Rozdział 7	
Miejsce a przestrzeń publiczna	175
 Rozdział 8	
Tożsamość przestrzenna	197
Zakończenie. Społeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych	219
Bibliografia	229
Nota bibliograficzna	247
Indeks nazwisk	249
Summary	253
Zusammenfassung	255
Spis fotografii, rysunków, tabel i wykresów	257

Wprowadzenie

Od dziesięciu lat mieszkam w budynku przy placu pierwszego powojennego osiedla w mieście Tychy. Od tego też czasu mam możliwość codziennego obserwowania, jak ten osiedlowy plac, stanowiący przykład miejskiej przestrzeni publicznej w skali lokalnej, funkcjonuje i zmienia się. Dziesięć lat temu był on zaniedbaną przestrzenią służącą jako parking dla kilkudziesięciu samochodów. Na środku placu znajdowały się pozostałości fontanny otoczone zdewastowanymi ławeczkami, na których przesiadywali członkowie osiedlowych „napowietrznych grup alkoholowych” (SULIMA, 2000: 104). Byli to jedyni stali aktorzy społeczni przebywający na placu. Kierowcy parkowali samochody i szli do domów, sklepów lub pobliskich instytucji, a innych osób właściwie nie było. Czasem ktoś przechodził przez plac, przemieszczając się z jednego punktu osiedla do innego. Z czasem na osiedlu przybywało samochodów i plac właściwie zamienił się w wielki nieformalny parking, a pojazdy zajmowały nie tylko jego obwód, ale także wnętrze (fotografia 1.). Czasem, parkując we wnętrzu placu, nie można było z niego wyjechać, gdyż parkujący na zewnątrz blokowali wszystkie wyjazdy z jego wewnętrznej części. Parkingowy charakter placu tylko z rzadka zmieniał się na społeczny. Tak było, gdy w 2007 roku obchodzono jubileusz 55-lecia budowy osiedla i zorganizowano na placu festyn, a na kilka tygodni zagościła na nim wystawa plenerowa na temat historii osiedla. Przyciągała ona mieszkańców osiedla, którzy mogli powspominać, obejrzeć zdjęcia dokumentujące jego powstanie oraz zmiany zachodzące w ciągu jego istnienia. Plac ożywał także, gdy miejscowa parafia organizowała na nim kolędowanie w okresie bożonarodzeniowym. Były to jednak epizody w „parkingowym” funkcjonowaniu placu. Zmiany przyniósł rok 2012, w którym przystąpiono do rewitalizacji centralnej osiedlowej przestrzeni. Najpierw przygotowano spory parking na peryferiach osiedla, a następnie od marca do listopada trwała przebudowa placu: zmniejszono liczbę miejsc parkingowych i uporządkowano zasady parkowania, zmieniono przebieg ulicy wokół placu, wyremontowano fontannę, przywracając jej pierwotny socre-

alistyczny charakter, zmieniono nawierzchnię, stworzono interesujący półkolisty układ ścieżek, postawiono ławki, posadzono róże i platany.

Rok 2013 przyniósł zasadnicze zmiany na placu – pojawili się na nim mieszkańcy osiedla. Uruchomienie fontanny w kwietniu tegoż roku spowodowało zainteresowanie mieszkańców osiedla i szczególną radość dzieci. Zainteresowanie tą przestrzenią nie minęło z pierwszym dniem. W kolejnych tygodniach plac z fontanną stale przyciągał mieszkańców. Ci starsi odpoczywali na ławkach i rozmawiali, a młodsi wykorzystywali alejki do jazdy na rolkach i rowerach (fotografia 2.). Przechodnie zatrzymywali się, oceniając zmiany na placu bądź wdając się w rozmowę ze znajomymi lub obcymi osobami. Członkowie „napowietrznych grup alkoholowych” przenieśli się w inny, peryferyjny rejon osiedla. Okazało się, że przestrzeń publiczna ma znaczenie dla mieszkańców osiedla, którzy w większej liczbie stali się obecni w przestrzeni pozadomowej. Nie przeciskają się już z trudem pomiędzy samochodami, idąc do domów, ale przystają na placu obok fontanny, aby choć chwilę odpocząć lub porozmawiać z innymi osobami akurat obecnymi na placu.

Fotografia 1. Plac św. Anny w Tychach (lipiec 2009)

Źródło: Fot. Maria LIPOK-BIERWIAZONEK.

W tym samym roku, w którym obchodzono jubileusz 55-lecia tyskiego osiedla, na nowojorskim Manhattanie otwarto pierwszy odcinek parku High Line. Trzeci, ostatni, został oddany do użytku 21 września 2014 roku (RITTENHOUSE, 2014: 34). Park High Line jest miejscem wyjątkowym z kilku powodów¹.

¹ Informacje o parku High Line, o ile nie przytoczono innych źródeł, zostały zaczerpnięte z książki Magdaleny RITTENHOUSE (2013).

Fotografia 2. Plac św. Anny w Tychach (maj 2015)

Źródło: Fot. Krzysztof BIERWIAZONEK.

Po pierwsze, miało go nie być. Wiadukty kolejowe, na których się znajduje, miały zostać rozebrane, a w ich miejscu planowano biznesowe inwestycje deweloperskie. Po drugie, pomysł, aby z dawnego wiaduktu kolejowego, położonego kilkanaście metrów nad ziemią i zarastającego chwastami i samosiejkami drzew, stwarzać przestrzeń parkową, wydawał się kuriozalny. Po trzecie, o tym, że High Line stał się parkiem, zdecydował zapal początkowo dwóch osób: Roberta Hammonda i Joshuy Davida, które potrafiły uruchomić potencjał tkwiący w lokalnej społeczności nieco zapomnianej nowojorskiej dzielnicy Chelsea, a następnie śmiałą ideą zarazić także innych mieszkańców, organizacje pozarządowe, a w końcu również władze miejskie. Obecnie trzykilometrowy park High Line odwiedza około 5 mln ludzi rocznie, zarówno turystów, jak i nowojorczyków. W przestrzeni parku odbywają się imprezy, „począwszy od rozmaitych projektów artystycznych po spacer z botanikami i obserwacje ptaków, na zajęciach edukacyjnych dla dzieci i ćwiczeniach z jogi skończywszy” (RITTENHOUSE, 2014: 36). Leo Hollis, autor książki *Cities are good for you. The genius of the metropolis*, dzieli się swoimi wrażeniami z pobytu w parku:

kiedy widzę ludzi na High Line, którzy wędrują nim w górę i w dół, siedzą na ławkach i rozmawiają, zdejmują swoje buty i zanurzają stopy w płytkiej wodzie, a małe dzieci śmieją się i chlapią wodą aż do przemoczenia ubrań, przypominam sobie, jak miasto może na nas działać – zarówno na jednostki, jak i grupy – i jak, być może, sprawia, że stajemy się lepszymi ludźmi (HOLLIS, 2014: 7)².

² Cytaty pochodzące z obcojęzycznych publikacji, jeśli w bibliografii nie podano inaczej, zostały przetłumaczone przez autora niniejszej książki.

Zaobserwowane przez Hollisa aktywności pokazują, w jaki sposób dobra przestrzeń publiczna może inspirować do działań. Ponadto okazało się, że nawet w tętniącym całodobowym życiem metropolitalnym Nowym Jorku powstanie nieco peryferyjnej, ale pomysłowej przestrzeni publicznej wzbogaciło strukturę przestrzenną Manhattanu, a samo miejsce szybko stało się ważne zarówno dla mieszkańców miasta, jak i turystów.

Dwa opisane przykłady wiele różni: od skali przestrzeni (lokalna – ponadlokalna), poprzez jej typ (plac – park), liczbę odwiedzających osób, aż po koszty działań rewitalizacyjnych (3 mln zł – koszt rewitalizacji tyskiego placu i 240 mln dol. w przypadku High Line)³, ale łączy je fakt, że ujawniają społeczne zapotrzebowanie na dobre przestrzenie publiczne i pokazują, że taka przestrzeń jest ważna dla mieszkańców miast i ma społeczne znaczenie niezależnie od rejonu świata. Potrzeba istnienia i samo funkcjonowanie przestrzeni publicznych, jak twierdzi Ali MADANIPOUR (2010: 14), są bowiem powszechne i niezależne od lokalizacji miasta na mapie świata. W podobny sposób o przestrzeni publicznej w miastach pisze architekt Jan Gehl, zauważając, że „miasta zachęcające do życia w nich muszą posiadać dobrze zaprojektowane przestrzenie publiczne, aby umacniać rozwój społecznej aktywności” (GEHL, 2014: 65). Wprawdzie w poszczególnych miastach proces społecznego wytwarzania przestrzeni (JAŁOWIECKI, 1988, 2010) przebiegał w różny sposób, ale niezależnie od procesów historycznych, położenia geograficznego oraz przeszłej i bieżącej polityki, jeśli współcześnie chce się mówić o mieście jako czymś więcej niż strukturze administracyjnej, demograficznej i gospodarczej, to konieczne jest istnienie przestrzeni publicznych, w których mieszkańcy mogą doświadczać zarówno obecności innych osób, jak i samej przestrzeni miejskiej. Współcześnie coraz częściej dostrzega się znaczenie przestrzeni publicznej, czego wyrazem są zarówno projekty rewitalizacji konkretnych zdegradowanych miejsc (por. *Jak przetworzyć miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. 2011), jak i różnorodne szersze projekty odnowy miast, w których podkreśla się znaczenie przestrzeni publicznych (MAJER, 2014). Dowartościowywanie tych przestrzeni publicznych obecne jest także we współczesnych ideach urbanistycznych, a szczególnie w nurcie nowego urbanizmu, w którym wyraźne są nawiązania do klasycznych wzorców kształtowania przestrzeni integrujących mieszkańców (por. np. PACZKOWSKI, 2011: 206–211; MAJER, 2014: 175–179). Niezależnie jednak od prowadzonych procesów odnowy czy prac rewitalizacyjnych mieszkańcy na co dzień funkcjonują w już wytworzonej przestrzeni. Interesującym przedmiotem badań jest zatem sposób konfrontowania się mieszkańców miast z przestrzenią publiczną. Jest

³ Dane o kosztach dla tyskiego placu św. Anny: <http://www.tychy.pl/2012/12/27/plac-sw-anny-rozpoczeto-odbior-techniczny/> [dostęp: 3.03.2015]. W Lokalnym Programie Rewitalizacji koszty szacowano na 1,8 mln zł, a przy przygotowaniu przetargu na 5 mln zł. Koszty rewitalizacji dla parku High Line za RITTNEHAUSE (2013: 163). Dwa pierwsze odcinki kosztowały w sumie 150 mln dol., a trzeci 90 mln dol.

to proces wielowymiarowy, związany zarówno z codziennym funkcjonowaniem w przestrzeni, ale też z refleksją nad jej znaczeniem dla miasta czy rolą w kształtowaniu tożsamości miejskiej i jednostkowej. Wymienione zjawiska związane są z różnorodnymi sposobami doświadczania miejskiej przestrzeni publicznej. Ten proces oraz wynikające z niego znaczenie, jakie przestrzeń publiczna ma dla mieszkańców miast, będą głównym tematem niniejszego opracowania.

Tak określony problem pracy warunkuje przyjęcie konkretnej perspektywy patrzenia na miasto. Sformułowanie o doświadczaniu miasta i jego przestrzeni od razu kieruje ku kulturalistycznemu sposobowi analizowania rzeczywistości miejskiej i klasycznej w socjologii konstrukcji współczynnika humanistycznego sformułowanej przez Floriana ZNANIECKIEGO (1922: 33). Znaniecki zauważył bowiem, że wszelkie zjawiska społeczne należy badać w odniesieniu do doświadczeń ludzi, którzy są w nie uwikłani. Co ważne, pojęcie doświadczania, w przeciwieństwie do przeżywania, odnosi się do codzienności, potocznych faktów, które wydają się nie mieć większego życiowego znaczenia (por. KŁOSKOWSKA, 1996: 115), ale które kształtują sposób funkcjonowania człowieka w przestrzeni miejskiej, a także tożsamość człowieka. W taki sposób można również patrzeć na miasto i jego przestrzeń publiczną. Oczywiście nie jest to jedyny sposób analizy rzeczywistości miejskiej, ale, jak zauważa Jacek Gądecki:

Ludzkie intencje, świadomość, codzienne praktyki i wspólne działania są równie ważne, a może nawet ważniejsze dla zrozumienia miejskiej rzeczywistości. Kapitał, ponadnarodowe korporacje i procesy, którym poświęca się uwagę, nie zawsze są najważniejszymi podmiotami konstruującymi życie miejskie (GĄDECKI, 2009: 26).

Zgadzając się ze stwierdzeniem Gądeckiego, w niniejszej książce głównym problemem uczyniono sposób doświadczania, użytkowania i konfrontowania się mieszkańców kilku śląskich miast z przestrzenią publiczną, w jakiej przyszło im funkcjonować.

Prezentowana publikacja stanowi podsumowanie dotychczasowych analiz teoretycznych i empirycznych dotyczących przestrzeni miejskiej, prowadzonych przez autora. Taki charakter książki powoduje, że w części teoretycznej znaleźć będzie można odwołania do wcześniejszych autorskich i współautorskich prac analizujących problematykę miast i przestrzeni publicznych. Nie będzie to jednak jedynie odtwórcze przedstawienie wcześniejszych tez, ale zaprezentowanie ich w nowy sposób w perspektywie związanej z kulturalistycznym oglądem miasta i przestrzeni publicznej. Części empiryczne książki opierają się na badaniach prowadzonych w roku 2012 w Jastrzębiu-Zdroju, Tychach i Żorach, ale ważnym punktem odniesienia będą także dane uzyskane w trakcie wcześniej realizowanych projektów badawczych, ze szczególnym uwzględnieniem badań prowadzonych w Tychach w roku 2009 oraz szerokiego projektu badawczego

realizowanego w latach 2009–2012, obejmującego analizę wybranych przestrzeni Katowic i Gliwic (zob. BIERWIACZONEK, LEWICKA, NAWROCKI, 2012). Ponadto w kilku przypadkach wykorzystane zostaną dane pochodzące z badań w Gliwicach prowadzonych w 2013 roku przez Tomasza Nawrockiego. Szczegółowe informacje o badaniach zawarte zostaną w rozdziale trzecim. Taka liczba źródeł danych empirycznych umożliwia już próbę wyciągnięcia wniosków wykraczających poza studia przypadków związanych z poszczególnymi miastami. Próba formułowania takich wniosków została podjęta w poszczególnych rozdziałach o charakterze empirycznym.

Analiza empiryczna poprzedzona zostanie w rozdziale 1. teoretyczną i syntezytyczną prezentacją pojęcia miasta i przestrzeni publicznej. Przestrzeń publiczna, zgodnie z założeniami przyjętymi w pracy, przedstawiona zostanie w perspektywie kulturalistycznej, a więc będzie się podkreślać te jej cechy, które istotne są z punktu widzenia użytkownika przestrzeni miejskiej. Na podstawie zaprezentowanych zagadnień zaproponowana zostanie też definicja miejskiej przestrzeni publicznej w ujęciu kulturalistycznym. Końcowa część rozdziału poświęcona będzie krótkiej prezentacji sposobów pojmowania przestrzeni publicznej we współczesnych aktach prawnych i dokumentach instytucjonalnych. Takie podejście wykracza poza przyjętą perspektywę. Jest ono jednak uzasadnione z dwóch powodów. Po pierwsze, instytucje tworzą ramy prawne umożliwiające procesy kreowania lub modernizowania przestrzeni publicznych w miastach, pokazując przy tym, że współcześnie przykłada się, przynajmniej formalnie, wagę do jakości przestrzeni miejskiej. Po drugie, podejście instytucjonalne również odnosi się do doświadczania przestrzeni, choć na innym poziomie niż ten, którego dotyczyć będzie praca. Pominięcie takiej perspektywy miałoby zatem negatywny wpływ na całość książki.

W rozdziale 2. zaprezentowane zostanie ujęcie procesu doświadczania miejskiej przestrzeni publicznej. Będzie to próba rozwinięcia koncepcji Znanieckiego w oparciu o interdyscyplinarne ustalenia dotyczące procesów poznawczych odnoszących się do przestrzeni miejskiej. Rozdział ten kończy krótka, krytyczna prezentacja wybranych prac socjologicznych należących do nurtu kulturalistycznego w polskiej socjologii miasta, poruszających bezpośrednio lub pośrednio problematykę miejskich przestrzeni publicznych.

Rozdział 3. zawiera prezentację zagadnień metodologicznych wraz z krótką charakterystyką badanych miast oraz opis procesu społecznego wytwarzania przestrzeni publicznych w badanych miastach.

Kolejnych pięć rozdziałów poświęconych jest na przedstawienie i analizę wyników badań odnoszących się do społecznego znaczenia miejskich przestrzeni publicznych. Ich kolejność nie jest przypadkowa – wiąże się ze szczegółowością prezentowanej problematyki: od kwestii najbardziej ogólnych, dotyczących społecznej percepcji kluczowych miejskich przestrzeni publicznych (rozdział 4.), sposobów codziennego i odświeżonego ich użytkowania i podejmowanych aktyw-

ności w przestrzeni (rozdział 5.), poprzez kwestię wartości przestrzeni w odniesieniu do miejskich centrów i galerii handlowych (rozdział 6.), aż po pokrewne problematyce wartości kwestie relacji przestrzeni publicznej i miejsca (rozdział 7.) oraz roli przestrzeni publicznej w kształtowaniu tożsamości przestrzennej (rozdział 8.). Większość wspomnianych rozdziałów poprzedzona jest wstępem o charakterze teoretycznym. Wynika to z faktu szczegółowości podejmowanej tematyki i w zamierzeniu ma spowodować bardziej spójny charakter pracy niż w przypadku oddzielenia kwestii teoretycznych związanych z pojęciem wartości przestrzennej, miejsca i tożsamości przestrzennej i umieszczenia ich w części teoretycznej książki. Wyjątkiem jest tu rozdział 4., odnoszący się do społecznej identyfikacji najważniejszych przestrzeni publicznych, a więc do zagadnień podejmowanych w kontekście teoretycznym w rozdziale pierwszym.

W zakończeniu przedstawiono próbę autorskiej systematyzacji znaczeń miejskich przestrzeni publicznych, a także zaproponowano dalsze kierunki badań nad nimi.

* * *

Książka ta nie powstałaby, gdyby nie różnorakie wsparcie wielu osób, którym należą się podziękowania. Prof. Markowi S. Szczepańskiemu dziękuję za wieloletnią życzliwą opiekę naukową, jaką sprawował w roli kierownika Zakładu Socjologii Rozwoju, w którym przyszło mi pracować. Dr. hab. Tomaszowi Nawrockiemu dziękuję za realizację wielu wspólnych projektów badawczych i wspólne poznawanie przestrzeni miejskich. Prodziekanowi Wydziału Nauk Społecznych, prof. dr. hab. Andrzejowi Norasowi, dziękuję za wsparcie finansowe wydania książki, a dyrektorowi Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego, prof. Wojciechowi Świątkiewiczowi, za wsparcie logistyczne i motywację do pracy. Prof. dr. hab. Marianowi Malikowskiemu dziękuję za wnikliwą recenzję pracy. Dziękuję także koleżankom i kolegom z Instytutu Socjologii za wsparcie i życzliwe rozmowy w chwilach naukowych zwątpień. Mojej Mamie dziękuję za rozmowy o Tychach i pomoc w wyjaśnianiu zagadek tyskiej przestrzeni. W końcu – książka ta nie powstałaby bez wsparcia najbliższej rodziny, która cierpliwie znosiła zarówno moce, jak i niemoce twórcze autora. Aniu i Alicjo, dziękuję.

Pomimo współpracy ze strony wielu osób wszelkie potencjalne błędy i nieścisłości obciążają jedynie autora książki.

Indeks nazwisk

Adamczewska-Wejchert Hanna 95–98, 214
Anderson Leon 79
Appadurai Arjun 67
Ardeshiri Ali 64
Arendt Hannah 35–37
Aronson Elliot 135
Arystoteles 53, 175
Augé Marc 178–179

Babbie Earl 82
Bach-Głowińska Joanna 39–40
Baczyński Krzysztof Kamil 145
Bagiński Dobrosław 53, 61
Bańka Augustyn 53, 58, 61, 176
Bartoszek Adam 60, 74, 122, 166
Basista Andrzej 28
Baudrillard Jean 120
Bauman Zygmunt 61, 67–68
Beck Ulrich 20, 38–39
Beck-Gernsheim Elisabeth 20
Beckley Thomas M. 176
Benn Stanley 23–24
Berberich Christine 16
Berger Peter 57
Bielecki Czesław 92
Bierwiazzonek Krzysztof 9, 12, 19–20, 25,
31, 34–35, 37, 42–43, 59–60, 64, 66, 79,
82, 92, 97–101, 105, 110–111, 114–115,
117, 119–122, 125, 128, 131–132, 144,
150, 154, 157, 160, 166, 170–173, 179,
205–207, 219, 220, 225
Błaszczyk Mateusz 160
Boguszewski Rafał 137

Böhm Aleksander 182
Bokszański Zbigniew 197
Boratyn Marcin 89–92
Brzeziński Kamil 136
Buczyńska-Garewicz Hanna 175–176, 214
Budd Leslie 19

Campbell Collin 170
Campbell Neil 16–17
Carmona Matthew 21, 24, 65, 120
Carr Stephen 22–23, 41, 81, 125, 154–155,
157–158, 196, 217
Castello Lineu 180, 182, 191, 196
Castells Manuel 19, 198
Cialdini Robert 27, 134
Cimała Bogdan 101–103
Czapiński Janusz 80, 136
Czekaj Krzysztof 18
Czubaj Mariusz 18
Czyż Piotr 45

David Joshua 9
Dawidko Piotr 93, 104, 139–141
De Magalhaes Claudio 21
Dijkstra Lewis 19
Domański Henryk 82
Drabina Jan 111
Drozda Jacek 18
Drozdowski Rafał 23, 131, 184
Dymnicka Małgorzata 20, 23–24, 29, 35–36,
42, 46, 149, 221, 225
Dziubiński Dariusz 65
Dziurbejko Tomasz 210

Eco Umberto 28

Ercan Müge Akkar 23

Florida Richard 48

Flusty Steven 24

Francuz Piotr 53, 61

Frąckowiak Marcin 18

Frysztański Krzysztof 75, 166

Fukuyama Francis 136

Gaus Gerald F. 23–24

Gądecki Jacek 11, 39, 75–76, 80, 82, 123

Gehl Jan 10, 33–34, 40, 51, 56, 219

Gehry Frank 182

Ghirardo Diane 45–46

Gibson James 53

Giddens Anthony 57, 134, 181, 197

Gedroyc Krzysztof 63

Giza-Poleszczuk Anna 20, 31, 36, 221

Gnieciak Monika 73, 176

Goffman Erving 32, 68–69, 133–134

Golka Marian 32

Gołdyka Leszek 46

Gomułka Władysław 89

Gottdiener Mark 19

Grotowska Stella 45

Growiec Katarzyna 136

Gruszczyński Leszek A. 60, 74, 82, 122, 166

Gzell Stanisław 29

Habermas Jürgen 35–37, 45

Hall Edward T. 53, 133, 136

Hamm Bernd 62

Hammond Leo 21

Hammond Robert 9

Hannerz Ulf 68–69, 78

Harvey David 22, 24, 224

Hollis Leo 9–10

Hudson Robert 16

Hummon David 181, 185–186, 204

Jacobs Jane 28, 31, 159

Jadam Henryk 71

Jałowiecki Bohdan 10, 16, 18, 40, 42, 46, 61–62, 67, 69–72, 74–75, 78, 82, 88, 115, 118, 169, 175, 205, 222

Jasiński Artur 24, 39–40

Kaczmarek Jacek 56, 126, 220

Kaczmarek Ryszard 94

Kajdanek Katarzyna 75–76, 78, 82, 184, 225

Kalinowska-Wójcik Barbara 94

Kaltenberg-Kwiatkowska Ewa 71

Kantor-Pietraga Iwona 90, 93

Karpińska Grażyna 181

Kijonka-Niezabitowska Justyna 148

Kleotko Marta 108, 179

Kłopot Stanisław 147

Kłosowska Antonina 11

Kłosowski Wojciech 210

Kmieć Tadeusz 109

Kochanowska Danuta 37

Königsdorf Felix von 89

Kohn Margaret 41

Konecki Krzysztof 82

Konior Tomasz 27–28, 118

Koralewicz-Zębik Jadwiga 163

Korzeniewski Bartosz 160

Koszowska Agnieszka 184

Krajewski Marek 18, 20, 134

Krzysztofek Kazimierz 33, 197

Krzysztofik Robert 90, 93

Kubicki Paweł 17, 188

Kucia Krzysztof 88, 90–92

Kunce Aleksandra 111

Kuszeński Marek 96–97

Landry Charles 33, 136

Laskowski Zygmunt 102–103

Lenartowicz Krzysztof 179

Lewicka Barbara 12, 79, 82, 110–111, 114, 117, 119, 121, 132, 150, 173, 219

Lewicka Maria 176–181, 183, 204

Lewis Clarence I. 165

Lewis Gareth J. 52, 58–59, 69, 126

Libura Hanna 59–60, 72–73, 79, 160, 176, 178, 180, 183

Lipok-Bierwiałonek Maria 8, 94, 96

Lofland John 79–80

Lofland Lyn 27, 30–32, 34, 39–40, 45, 47, 57, 65, 67–68, 79–80, 117, 120, 123, 132–136, 145, 160, 183, 218–219, 221, 225

Lorens Piotr 21, 27, 39, 41

Luckmann Thomas 57

Lutyńska Krystyna 82

Lynch Kevin 24, 60–61

Łukowski Wojciech 60, 75, 82, 197–201, 206, 217

- Madanipour** Ali 10, 20–21, 23
Madurowicz Mikołaj 165, 169, 199
Majka-Rostek Dorota 32
Majer Andrzej 10, 15, 21, 50, 56, 62–63, 70–71, 163, 185, 206
Makowski Grzegorz 31, 221
Malikowski Marian 13, 15, 71, 78–79, 82, 163
Marcinowska Urszula 88, 90–92
Marody Mirosława 20, 31, 35, 152, 221
Mason Otis 165
Mathews Gordon 197
Merrifield Andy 38, 224
Michałowski Lechosław 18, 27, 80, 194, 226
Miciukiewicz Konrad 37–38
Misiak Władysław 15
Misztal Maria 163–164
Montgomery Charles 159
Morel-Edniebrown Felicity 178
Moskalewicz Marcin 36
Mozil Czesław 54
Mroczkowska Dorota 145–146
Musil Jiří 70
- Nawratek** Krzysztof 33, 37, 44–45, 61, 224
Nawrocki Tomasz 12–13, 20, 25, 30, 35, 42–43, 60, 66, 73, 79, 82, 110–111, 114–115, 117–119, 121, 125, 132, 150, 154, 156, 173, 184, 219–220, 225
Niemczyk Stanisław 96–97
Nieszczerewska Małgorzata 178
Nietsche Benno 111
Niżyńska Aleksandra 135
Noras Andrzej 13
Norberg-Schulz Christian 59–60, 177
Nowak Marek 35–36
Nowalska-Kapuścik Dorota 145
Nurek Stanisław 62, 72, 82, 165
- Oczko** Patryk 128
Oldenburg Ray 38, 44, 147, 149, 183, 192
Orzechowska-Waślawska Joanna 182
Ostrowska Maria 53
- Pallasmaa** Juhani 53–55
Panic Idzi 100–101
Park Robert Ezra 18
Paszkowski Zbigniew 15
Pine II B. Joseph 160
Piotrowski Wacław 207
Pluciński Przemysław 35–36
- Pluta** Jacek 37
Poelman Hugo 19
Portella Adriana A. 30
Praweńska-Skrzypiek Grażyna 60, 66, 69, 72, 79, 105
Putnam Robert 136
- Relp** Edward 178, 180–181, 183
Rewers Ewa 66–67
Rittenhouse Magdalena 8–10
Ritzer George 42
Rochmińska Agnieszka 172
Rojek Paulina 79
Rostocki Andrzej W. 82
Ruczyński Roman 41
Runge Anna 108
Runge Jerzy 94, 98
Rybicki Paweł 17, 165–166
Rykiel Zbigniew 29
Rykwert Joseph 182
- Sarzyński** Piotr 29
Schuman Harold 83
Seamon David 176–177
Sekuła Elżbieta 151
Sennett Richard 67–69, 155
Serres Michel 54
Simmel Georg 17, 68, 133
Sławek Tadeusz 20, 63, 186
Smagacz-Poziemska Marta 35, 174, 179, 219, 225
Smętkowski Maciej 168
Snow David 79
Solecki Sławomir 163
Sperka Jerzy 93
Springer Filip 29, 128
Stomma Ludwik 197, 206
Stuhr Jerzy 54
Sulima Roch 7, 31
Sulek Antoni 137
Swadźba Urszula 163
Syndyka Roma 53
Szacki Jerzy 52
Szczepańska Daria 123
Szczepański Jan 52
Szczepański Marek S. 13, 16, 18–19, 25–26, 29, 53, 60–62, 64, 69–71, 73–74, 78–79, 88, 95–96, 98, 115, 122, 131–132, 151, 165–166, 169, 175, 197, 205
Szlendak Tomasz 145, 174

Sztompka Piotr 136, 138
Szymańska Daniela 15, 108

Ślęzak-Tazbir Weronika 53
Świątkiewicz Wojciech 13

Teodorowicz-Todorowski Tadeusz 95
Thomas William 164
Tuan Yi-Fu 53, 57, 176, 178, 181–183, 194

Urbaniak Mika 54
Urry John 136

Wallis Aleksander 16–17, 19, 24, 26, 52–53,
56, 59–62, 64, 67, 71, 73, 75, 81, 159,
164–165, 199, 223, 226
Walmsley D. Jim 52, 58–59, 69, 126
Warda Jacek 210

Weichhart Peter 197–199, 223, 225
Wejchert Kazimierz 95–98, 214
Weltzel Augustyn 102
Węclawowicz Grzegorz 88
Whyte William H. 25, 27
Wirth Louis 18, 32, 67
Władysław, książę opolski 100
Wojtasik Karolina 110
Wódz Jacek 25–26, 175, 217
Wódz Kazimiera 73, 82

Załęcki Jarosław 60, 74, 82
Ziobrowski Zygmunt 64
Ziółkowski Janusz 77, 82
Ziółkowski Marek 163
Znaniński Florian 11–12, 16, 22, 51–52, 70–
71, 75, 77–79, 81–82, 163–165, 223
Zukin Sharon 20, 39, 221, 225

Krzysztof Bierwiazonek

The Social Importance of Urban Public Spaces

Summary

The starting point for the observations made in the monograph *The Social Importance of Urban Public Spaces* is the claim that if one wants to speak of the city these days as something more than just an administrative, demographic and economic structure, it is necessary to provide public spaces in which the denizens of the city could experience interaction both with other people as well as with the urban space itself. The way in which the inhabitants of the city interact with and confront the urban public spaces becomes, therefore, a singularly interesting research topic. It is, in fact, a multifaceted process, closely connected with both the everyday functioning in those spaces as well as the reflection upon their significance for the city or their role in creating the urban and subjective identity. The aforementioned phenomena are, in turn, connected with the varying manners of experiencing and defining the public space.

The experience of the urban public space constitutes the primary research topic. In order to conduct the analysis of that experience, the author assumed the culturalist perspective, traditional for social sciences, which assumes the analysis of the social reality from the perspective of an individual. In light of that, the urban public space has been defined as an area in the city which is accessible, appealing, facilitating contact with other users of the city, aesthetic, and one which invites the people to meet, act and feel safe.

The research findings analysed in this monograph come from 2012, when the preliminary research was conducted in three cities in the Upper Silesia: Jastrzębie-Zdrój, Tychy, and Żory. In each of those cities, the research sample averaged over 300 respondents. Overall, 982 people were asked to take part in the research conducted with the help of a questionnaire. In the monograph, the author compares those results with earlier results of research conducted in Katowice and Gliwice by the author himself, or with cooperation with other researchers. The use of that data, alongside the most recent research findings, allows to come to more general conclusions which go beyond the scope of case studies.

The collected data allowed to formulate several conclusions regarding the social experience of urban public spaces. It is possible to enumerate in each city a number of spaces which are considered by the inhabitants to be good public spaces. Those usually entail marketplaces or other squares located in the city centre, as well as attractive recreational spaces and parks.

From the perspective of the inhabitants of the cities and the users of public spaces, the most important feature of such spaces is their multifunctionality, which allows their users to conduct various activities. This, in turn, epitomises the importance of marketplaces, squares and parks.

The latter are, in turn, particularly important for the recreational activities conducted within the urban public spaces, as they constitute important locations in which people decide to spend their leisure time. Thus, both parks and other urban public spaces remain in direct competition with people's homes as well as other places located outside of the city boundaries.

Even though the research did not point to any elements which could be classified as "the fear of the urban space," the inhabitants of the cities in question are characterised by significant social passivity. Over 30% of respondents do not participate in freely available events which take place in urban public spaces. The only events which manage to attract larger percentages of the city inhabitants are fairs, free concerts and religious events. Social, political or civil activities do not constitute an important way of interacting with the urban space.

On the basis of the theory of spatial value, a claim has been made that city centres, even in those cities in which those centres are either lacking or difficult to establish, evoke for the most part more positive associations than shopping malls, which, for the majority of respondents, are bland and described usually in terms of shopping arrangements. Therefore, echoing the concept of spatial value, coined by Florian Znaniecki, and the division of values, coined by Aleksander Wallis, it would be possible to consider city centres to possess existential spatial values, while shopping malls possess only functional spatial values.

Such spaces influence the identity of the subjects, to a certain degree, particularly that structure of it which could be called after Peter Weichhart individual spatial identity. Despite a high level of identification with the city and its inhabitants, there exists only a minority of the city inhabitants which declare that they do possess a space which would strengthen their relationship with the city, i.e. facilitate the creation of individual spatial identity.

On the basis of the research findings presented in this monograph, it would be possible to differentiate between six social roles of urban public spaces: functional, interactive, symbolic, axiological, identical and civic. Their significance in contemporary cities varies on a case by case basis. From the perspective of the city inhabitants, the functional role remains the most important, while the civic role is considered the least important.

Keywords: public space, city, place, spatial identity, spatial value

Krzysztof Bierwiazzonek

Gesellschaftliche Bedeutung von öffentlichen Stadträumen

Zusammenfassung

Der Ausgangspunkt für die im Buch enthaltenen Überlegungen ist folgende Bemerkung: wenn eine Stadt etwas mehr als administrative, demografische und wirtschaftliche Struktur sein sollte, müssen dort öffentliche Räume entstehen, in denen die Stadteinwohner sowohl die Präsenz der anderen Personen als auch des Raumes selbst erfahren können. Zum interessanten Forschungsgegenstand wird also, auf welche Art und Weise die Einwohner mit dem öffentlichen Raum in der Stadt konfrontiert werden. Das ist ein komplexer Prozess, der nicht nur das alltägliche Fungieren im Raum betrifft, sondern auch zum Nachdenken über dessen Bedeutung für die Stadt oder dessen Rolle bei Gestaltung der Stadtidentität und der individuellen Identität anregt. Genannte Erscheinungen sind mit verschiedenen Methoden, den öffentlichen Stadtraum zu erfahren und zu definieren, verbunden.

Das Erfahren von dem öffentlichen Stadtraum wurde zum Hauptgegenstand der Forschungen, die aus der von Sozialwissenschaften angewandten kulturalistischen Perspektive durchgeführt wurden. Diese Perspektive setzt die Betrachtungsweise der sozialen Wirklichkeit von den einzelnen Individuen voraus. Von dem Standpunkt aus wurde der öffentliche Stadtraum als ein zugängliches, anziehendes, die Konfrontation mit anderen Menschen möglich machendes, ästhetisches Gebiet definiert, in dem sich die Einwohner treffen wollen, wo sie handeln möchten und wo sie sich sicher fühlen.

Die Forschungen wurden im Jahre 2012 in drei schlesischen Städten: Jastrzębie-Zdrój (dt.: Bad Königsdorf Jastrzemb), Tychy (dt.: Tichau) und Żory (dt.: Sohrau) durchgeführt. In jeder Stadt zählte die Forschungsprobe über 300 Befragte. Mittels des Fragebogens wurden insgesamt 982 Personen interviewt. Für Vergleichszwecke wurden im vorliegenden Buch die Ergebnisse der früheren Forschungen angeführt, die von dem Verfasser als Autor und Koautor in Gliwice (dt.: Gleiwitz) und Katowice (dt.: Kattowitz) durchgeführt wurden. Samt den Hauptforschungen lassen sie allgemeinere, über einzelne Fallstudien hinausgehende Schlüsse ziehen.

Das gesammelte Material erlaubte, einige Schlussfolgerungen hinsichtlich allgemeiner Wahrnehmung des öffentlichen Stadtraumes abzufassen. In jeder Stadt befinden sich Gebiete, die von den Stadteinwohnern ohne weiteres als gute öffentliche Räume betrachtet werden. Es sind meistens Marktplätze und andere im Stadtzentrum lokalisierte Plätze, verlockende Erholungsgebiete oder Parks.

Für die Stadteinwohner und Benutzer der öffentlichen Räume ist deren Polyfunktionalität, die verschiedene Aktivitäten möglich macht, besonders wichtig. Hier ist wieder die Rolle der

Marktplätze, Stadtplätze und Parks zu nennen. Die letztgenannten sind jedoch besonders für Erholungsaktivitäten und für Freizeitvertreib von Bedeutung. In dieser Hinsicht können sowohl Parks als auch andere öffentliche Stadträume mit dem Zuhause und mit anderen außerhalb des Wohnortes gelegenen verlockenden Gebieten im Wettstreit stehen.

Zwar wurden in den Forschungen keine solche Elemente festgestellt, die als „Angst vor der Städtischkeit“ genannt werden können, doch zeichneten sich die Einwohner von den zu untersuchten Städten durch beträchtliche gesellschaftliche Passivität aus. Über 30% der Befragten nehmen an den in öffentlichen Stadträumen organisierten und allen zugänglichen Veranstaltungen nicht teil. Ein Großteil der Einwohner wird nur durch Festveranstaltungen, kostenlose Konzerte oder religiöse Feierlichkeiten angelockt. Politische oder gesellschaftliche Bürgerinitiativen werden nur selten ergriffen.

In Bezug auf Theorie des räumlichen Wertes ist man zum Schluss gekommen, dass die Stadtzentren, sogar die unvollkommenen und hinsichtlich der Lokalisation nicht eindeutig bewerteten, bewegen (meistens positive) Gemüter der Gesellschaft häufiger als die Einkaufspassagen, die von den Befragten meistens als unbestimmte Stellen, wo man nur Einkäufe macht, betrachtet werden. In Bezug auf die Theorien des räumlichen Wertes von Florian Znaniecki und der Wertegliederung von Aleksander Wallis erscheinen Stadtzentren als existenzieller räumlicher Wert und die Einkaufspassagen dagegen lediglich als funktionaler räumlicher Wert.

Der Raum kann nur in beschränktem Maße die Identität der Individuen und insbesondere deren nach Peter Weichhart als räumliche Identität im individuellen Ausmaß genannte Struktur beeinflussen. Obwohl sie sich mit ihrer Stadt und mit anderen Einwohnern identifiziert, erklärt sich nur die Minderheit der Bürger bereit, über einen solchen Raum zu verfügen, der ihre Beziehung zur Stadt festigen, also eine Struktur der räumlichen Identität im individuellen Sinne erzeugen würde.

Laut der hier präsentierten Analyse lassen sich sechs gesellschaftliche Bedeutungen vom öffentlichen Stadtraum unterscheiden: funktionale, interaktive, symbolische, axiologische, bürgerliche und Identitätsbedeutungen. Ihre Rolle in gegenwärtigen Städten ist differenziert. Nach den Einwohnern sind funktionale Bedeutungen am relevantesten und die bürgerlichen Bedeutungen am unwichtigsten.

Schlüsselwörter: öffentlicher Raum, Stadt, Ort, räumliche Identität, räumlicher Wert

Spis fotografii, rysunków, tabel i wykresów

Fotografia 1. Plac św. Anny w Tychach (lipiec 2009)	8
Fotografia 2. Plac św. Anny w Tychach (maj 2015)	9
Fotografia 3. Park Zdrojowy w Jastrzębiu-Zdroju (lipiec 2013)	89
Fotografia 4. Osiedle Barbary. Przed budynkami plac zabaw i fragment miasteczka rowowego zlokalizowanego w jednym z jarów (lipiec 2013)	92
Fotografia 5. Galeria Jastrzębie i jej otoczenie. W tle widoczny Miejski Dom Kultury i mniejsze markety (styczeń 2012)	93
Fotografia 6. Plac Baczyńskiego w Tychach (lipiec 2011)	97
Fotografia 7. Ośrodek Wypoczynkowy w Paprocanach. W tle, za drzewami, budynki mieszkalne na osiedlu Z (kwiecień 2013)	99
Fotografia 8. Pusta przestrzeń, w której miał powstać plac Słowiański (kwiecień 2015)	100
Fotografia 9. Rynek w Żorach (luty 2015)	101
Fotografia 10. Żorskie osiedla „wyrastają” tuż za Starym Miastem. Widok z Górnego Przedmieścia na osiedle Księcia Władysława (styczeń 2012)	104
Fotografia 11. Fragment kompleksu handlowo-usługowego w Żorach (czerwiec 2015)	105
Rysunek 1. Schemat doświadczania przestrzeni publicznej	69
Rysunek 2. Schematyczny plan Jastrzębia-Zdroju z zaznaczeniem miejsc, o które pytano w badaniach	140
Rysunek 3. Schematyczny plan Tychów z zaznaczeniem miejsc, o które pytano w badaniach	141
Rysunek 4. Schematyczny plan Żor z zaznaczeniem miejsc, o które pytano w badaniach	141
Rysunek 5. Triada relacji ludzie – miejsce	177
Rysunek 6. Zależność pomiędzy miejską przestrzenią publiczną a miejscem	183
Rysunek 7. Przestrzeń a wymiary tożsamości przestrzennej	201
Tabela 1. Przykłady przestrzeni publicznych w oparciu o kryteria otwartości i instytucjonalizacji	26
Tabela 2. Typologia miejskiej przestrzeni publicznej	43
Tabela 3. Typy informacji przestrzennej	58
Tabela 4. Klasyfikacja przestrzeni według Christiana Norberga-Schulza	59
Tabela 5. Wyznaczniki dobrego miejsca według Project for Public Space	66
Tabela 6. Charakterystyka próby badawczej (w %)	84
Tabela 7. Deklarowany dochód na jedną osobę w gospodarstwie domowym (w %)	85
Tabela 8. Czas zamieszkiwania w mieście (w %)	86

Tabela 9. Respondenci i ich rodzice urodzeni w obecnym mieście zamieszkania lub jego sąsiedztwie (w %)	87
Tabela 10. Typy przestrzeni publicznych znajdujących się w Jastrzębiu-Zdroju, Tychach i Żorach	106
Tabela 11. Podstawowe dane dotyczące badanych miast	107
Tabela 12. Najczęściej wskazywane przez badanych przestrzenie/miejsca najbardziej charakterystyczne dla miasta	114
Tabela 13. Najczęściej wskazywane przez badanych przestrzenie/miejsca najładniejsze	116
Tabela 14. Najczęściej wskazywane przez badanych przestrzenie/miejsca najbardziej przyciągające w mieście	119
Tabela 15. Najczęściej wskazywane przez badanych przestrzenie/miejsca najbezpieczniejsze w mieście	120
Tabela 16. Istnienie w badanych miastach miejsc unikanych przez respondentów (w %)	122
Tabela 17. Przyczyny unikania wskazanych miejsc w mieście (w %)	123
Tabela 18. Zestawienie zasad normatywnych i odpowiadających im zasad wykorzystania	132
Tabela 19. Deklarowane zaufanie do innych w odniesieniu do deklarowanej ostrożności w relacjach z innymi (w %)	139
Tabela 20. Trzy najczęściej wskazywane powody przebywania w wymienionych przestrzeniach	143
Tabela 21. Najczęściej wskazywane miejsca spędzania czasu wolnego przez mieszkańców badanych miast (w %)	146
Tabela 22. Deklaracja uczestnictwa w ciągu ostatniego roku w wydarzeniach mających miejsce w miejskiej przestrzeni publicznej (w %)	150
Tabela 23. Wartości emocjonalne związane z centrum miasta (w %)	167
Tabela 24. Wartości emocjonalne związane z galerią handlową (w %)	168
Tabela 25. Zgoda respondentów z trzech miast ze stwierdzeniem: „Centrum handlowe przejęło funkcję centrum miasta” (w %)	173
Tabela 26. Zestawienie cech miejsca i nie-miejsca	179
Tabela 27. Najczęściej wskazywane miejsca ulubione w badanych miastach	189
Tabela 28. Ulubione miejsca mieszkańców czterech miast – dane skategoryzowane (w %)	190
Tabela 29. Uzasadnienia wyboru ulubionych miejsc (w %)	193
Tabela 30. Dominujące uzasadnienia wyboru najczęściej wskazywanych miejsc ulubionych w badanych miastach	195
Tabela 31. Najczęściej wskazywane przestrzenie wzmacniające tożsamość przestrzenną na poziomie indywidualnym	204
Tabela 32. Miejsca/obszary najlepiej oddające charakter miasta	208
Tabela 33. Zestawienie sposobów ujmowania przestrzeni publicznej w dokumentach strategicznych badanych miast	211
Tabela 34. Zestawienie przestrzeni tworzących trzy poziomy tożsamości przestrzennej	215
Wykres 1. Zgoda ze stwierdzeniem: „Zazwyczaj unikam przebywania w mieście”	124
Wykres 2. Zgoda ze stwierdzeniem: „Raczej nie chodzę w miejsca, których nie znam”	125
Wykres 3. Płeć a zgoda ze stwierdzeniem: „Raczej nie chodzę w miejsca, których nie znam”	127
Wykres 4. Wiek a zgoda ze stwierdzeniem: „Raczej nie chodzę w miejsca, których nie znam”	127
Wykres 5. Zgoda ze stwierdzeniem: „Z zasady ufam innym osobom”	137
Wykres 6. Zgoda ze stwierdzeniem: „Z zasady jestem ostrożny w relacjach z innymi”	138
Wykres 7. Średnie ocen możliwości zaspokajania potrzeb mieszkańców przez miejskie przestrzenie publiczne	156
Wykres 8. Zgoda ze stwierdzeniem: „Przestrzeń mojego miasta jest przyjazna dla mieszkańców”	158

Wykres 9. Galeria handlowa jako najlepsze miejsce spotkań oraz dokonywania zakupów w badanych miastach w opiniach respondentów	171
Wykres 10. Satysfakcja z przebywania w centrum miasta i w centrum handlowym	172
Wykres 11. Posiadanie ulubionego miejsca przez mieszkańców czterech miast śląskich	185
Wykres 12. Wiek a posiadanie ulubionego miejsca w mieście	187
Wykres 13. Wykształcenie a posiadanie ulubionego miejsca w mieście	188
Wykres 14. Istnienie przestrzeni wzmacniającej poczucie identyfikacji z miastem – indywidualna tożsamość przestrzenna	202
Wykres 15. Długość zamieszkiwania w mieście a tożsamość przestrzenna na poziomie indywidualnym	203

Redakcja
Mariola Massalska

Projekt okładki
Agnieszka Czyżewska

Redaktor techniczny
Andrzej Pleśniar

Korektor
Agnieszka Markowska, Marzena Marczyk

Łamanie
Damian Walasek

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

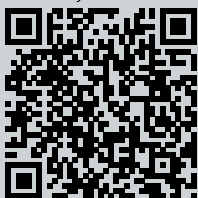
ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-956-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-957-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 16,25. Ark. wyd. 20,5.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 32 zł (+VAT)

Druk i oprawa
„TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Więcej o książce

CENA 32 ZŁ | ISSN 0208-6336
(+ VAT) | ISBN 978-83-8012-957-3

